

Vrednote v vzgojnih načrtih osnovnih šol

✍ Silvo Šinkovec

Vrednote so orientacijski kompas življenja. Osnovne šole so v vzgojne načrte zapisale vrednote, ki so jih same izbrale. Na podlagi izbranih vrednot so oblikovale vzgojne načrte. V naši raziskavi smo želeli ugotoviti, katere vrednote so šole izbrale in kakšen tip vrednot so izbrale. Ugotovili smo, da so najbolj pogoste izbrane vrednote spoštovanje, znanje in odgovornost; da so med kategorijami vrednot najbolj pogoste izbrane moralne vrednote; ter da velikost in tip šole ne vplivajo bistveno na izbor vrednot, pri regijah pa so se pojavile pomembne razlike za vrednoto znanje.

Vzgojni načrt

Slovenska država je v osnovne šole uvedla vzgojni načrt (Uradni list 102/2007), da bi preko načrtovanega in usklajenega dela lažje dosegali deklarativne cilje, ki so zapisani v zakonodaji (Škrinjar, 2007). V skladu z zakonom so slovenske osnovne šole v letih 2007 in 2008 izdelale svoj vzgojni načrt. V tem času so po šolah potekali seminarji o tem, kako izdelati vzgojni načrt. Istočasno je delala tudi komisija pri Ministrstvu za šolstvo in šport, ki je pripravila dokument *Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole* (MŠŠ, 2008). *Zavod za šolstvo* je po vseh izkušnjah spremljanja izdelovanja vzgojnega načrta leta 2012 izdal priročnik za načrtovanje vzgojnega načrta z naslovom *Vzgojno poslanstvo šole* (Štraser, 2012).

Do jeseni 2008 so bili vzgojni načrti na osnovnih šolah sprejeti. Vzgojni načrti naj bi vsebovali tri poglavja. Poglavje o vrednotah, poglavje o vzgojnih dejavnostih in poglavje o pravilih šolskega reda (Priporočila, 2008).

Vrednote

Vsa verstva in filozofi (Grki, Rimljani, krščanski misleci, Kant, Scheler, Dilthey, Veber, Husserl itd.) se posvečajo razmisleku o vrednotah. Po Platonu so najvišje ideje (vrednote) resnica, dobrota in lepota. Pri posamezniku pa govori o individualnih vrlinah, ki so: preudarnost, hrabrost in modrost. Aristotel postavi kot najvišjo vrednoto srečo (po: Musek, 1993).

Kaj so vrednote? "Vrednote so življenjski cilji, smernice, ideje in etična vodila, s pomočjo katerih posamezniki ali družbene skupine ocenjujejo sebe in okolje, v katerem živijo." (Priporočila, 2008: 7). Vrednote so del idealnega jaza, bistveni del osebnosti, ki usmerja človekovo motivacijo proti želenemu cilju (Maslow, Musek, Rulla). Tudi preko tega, kar ima posameznik za vredno in pomembno, oblikuje odnose z drugimi, izbira poklic, pripadnost različnim družbenim skupinam in podobno.

Mnogi avtorji (npr. Kelman, Rulla, Musek) poudarjajo pomen ponotranjenja vrednot. Proces ponotranjenja je kompleksen, zanj pa lahko veliko naredijo starši in šola. Ponotranjenje vrednot naj šola spodbuja tako, da otroke opremi z znanjem, čutenjem, doživljanjem in priložnostmi, da učenci, dijaki in študentje doživijo vrednote v situaciji. S tega vidika so zelo zanimive raziskave, kot na primer *Razvoj vrednot v predavalnici* (Ross, 1993), ki raziskujejo vrednote med študenti in raziskujejo možnosti za razvoj vre-

dnot v sklopu univerzitetnega študija. Mlade je treba opremiti z lastnim mišljenjem, čustvovanjem in voljo, da se bodo v konfliktnih situacijah sodobne družbe odzivali odgovorno in bili nosilci etične družbe.

Po Allport-Vernon-Lindzayeve vrednotni skali vrednote lahko strukturiramo na šest področij: intelektualno (kar je resnično, znanje), ekonomsko (posel, trgovina), estetsko (kar je lepo), socialno (pravičnost in blaginja), politično (moč, politika, vladanje) in religiozno. Musek kategorizira vrednote na hedonske, potenčne, moralne in izpolnitvene. Človek prehaja od hedonskih vrednot, povezanih s telesnimi potrebami in uživanjem, k vrednotam, povezanim z uspešnostjo in dosežki, nato k vrednotam, povezanim z dolžnostjo in odgovornostjo, ter končno k vrednotam, povezanim z osebnostno in duhovno rastjo ter izpolnitvijo. Rulla trdi, da hierarhija vrednot predstavlja tudi težnjo k samopreseganju; čim višje je neka vrednota, tem bolj vodi k samopreseganju. Musek trdi, da "slej ko prej moramo ugotoviti, da ima človek vrednostno komponento v sebi, je del njegove narave". Bolj središčne so, večjo moč imajo pri odločitvah.

Šola in vrednote

Priporočila (2008) poudarijo, da se je naša država že odločila za svoje vrednote. Te "so zapisane v Ustavu RS, Zakonu o osnovni šoli, Beli knjigi o izobraževanju, Smernicah kurikularne preнове, konvencijah o človekovih in otrokovih pravicah, evropskih resolucijah o vzgoji in izobraževanju, poročilu Delorsove komisije in drugih dokumentih" (Priporočila, 2008: 6). Priporočila dajejo nalogo vsaki šoli, da na pod-

lagi analize stanja na vzgojnem področju izbere svoje vrednote v skladu z realnostjo in potrebami šole.

Vrednote v vzgojnih načrtih osnovnih šol

Zanimalo nas je, katere vrednote so šole dejansko izbrale. Naredili smo raziskavo, v katero je bilo vključenih 60 javnih osnovnih šol, to je 13,33 % vseh osnovnih šol v Sloveniji. Vzorec je slučajnostni stratificiran in je reprezentativen. Vključili smo šole iz vseh 12 regij, v vzorcu je bilo 1/3 mestnih in 2/3 podeželskih šol, pol velikih in polovica majhnih, meja med njimi je 375 učencev. Srednje velika šola v statističnem vzorcu ima 375 učencev, 18 oddelkov, približno 40 učiteljev, v svetu staršev je 18 staršev. V povprečju je torej pri izboru vrednot v raziskavo vključenih osnovnih šol sodelovalo vsaj 4560 oseb. Rezultate naše raziskave smo primerjali z raziskavo Zdenka Medveša (2011, 60 šol) in Mateje Justin (2011, 33 šol).

Rezultati raziskave Spoštovanje, znanje in odgovornost

Najbolj pogosto izbrane vrednote v vzgojnih načrtih slovenskih šol so spoštovanje, znanje in odgovornost. To potrjujeta raziskavi Justin in Šinkovec. V tabeli 1 so izpisane najbolj pogosto izbrane vrednote, vključene so vrednote, ki so bile izbrane vsaj petkrat v 60 šolah.

Posebej izstopa spoštovanje (81,7%), sledijo ji znanje (65%), odgovornost (63,3%) in strpnost (43,3%). Oglejmo si še primerjavo najbolj pogosto izbranih vrednot v raziskavi Justinove (2011) in naše raziskave (graf 1).

V obeh raziskavah so na vrhu iste vrednote. Spoštovanje je v raziskavi Justinove izbralo 81,8% šol, v naši 81,7%; znanje v raziskavi Justinove 60,1%, v naši

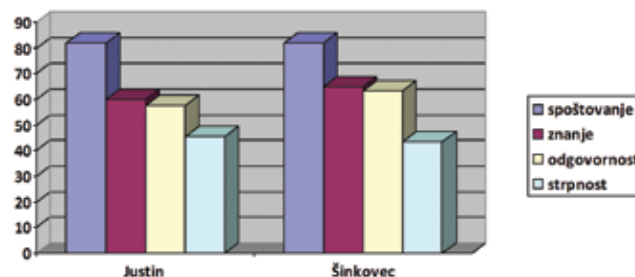
65% šol; odgovornost v raziskavi Justinove 57,5%, v naši 63,3% šol ter strpnost v raziskavi Justinove 45,5%, v naši v 43,3% šol. Preseneča neverjetno ujemanje odstotkov. Ker je vzorec obeh raziskav dovolj velik, moremo sklepati, da dobljeni rezultati veljajo za vse osnovne šole.

Kategorije vrednot

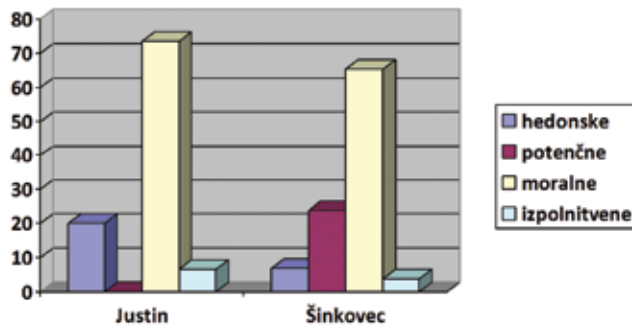
Največkrat so izbrane moralne vrednote, sledijo jim potenčne, hedonske in izpolnitvene. Ta rezultat sovпада v vseh treh raziskavah. V grafu 2 preberemo, da so moralne vrednote najbolj pogosto izbrane v vseh šolah, pri Justinovi 73,3%, v naši raziskavi 65,4%;

Vrednote iz vzgojnih načrtov	št.	%
spoštovanje	49	81,7
znanje	39	65,0
odgovornost	38	63,3
strpnost	26	43,3
delavnost, učne in delovne navade, pozitiven odnos do dela	16	26,7
skrb za okolje	15	25,0
varnost in sprejetost	14	23,3
sodelovanje	14	23,3
poštenost	13	21,7
ustvarjalnost, inovativnost	12	20,0
solidarnost, medsebojna pomoč	12	20,0
prijateljstvo	11	18,3
lepo vedenje, prijaznost	10	16,7
zdravje	9	15,0
pozitivna samopodoba, sprejemanje sebe, samospoštovanje	8	13,3
strokovnost, usposobljenost	7	11,7
zaupanje	7	11,7
medsebojni odnosi	7	11,7
doslednost	5	8,3

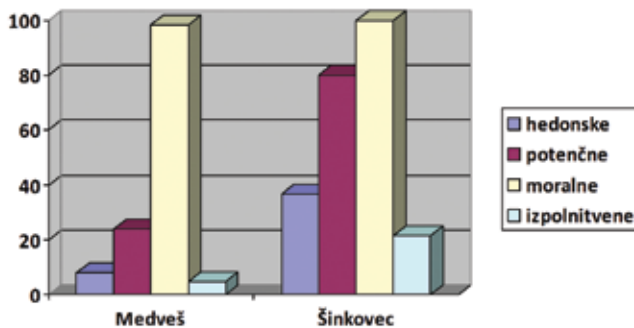
Tabela 1: Lestvica vrednot, ki so jih šole zapisale v vzgojne načrte.

Graf 1: Primerjava štirih najpogosteje izbranih vrednot v raziskavah Justin in Šinkovec.

Graf 2: Izbrane vrednote, razporejene v štiri kategorije.

Graf 3: Odstotek šol, ki so izbrale vsaj eno vrednoto iz določene kategorije v raziskavah Medveš in Šinkovec.

hedonskih vrednot v raziskavi pri Justinovi je 20 %, v naši raziskavi 7 %; izpolnitvenih je v Justinovi raziskavi 6,7 %, v naši 3,8 %. Očitna razlika je pri potenčnih vrednotah, ki jih Justinova sploh ne omenja, v naši raziskavi jih je 23,8 %. Nekaj razlik v rezultatih je na račun različne kategorizacije nekaterih vrednot.

Medveš je v svoji raziskavi prikazal odstotke šol, ki so izbrale določen tip vrednot. Tako smo po njegovi metodologiji primerjali tudi naše podatke (Graf 3).

V raziskavi Medveša (2011) so bile moralne vrednote izbrane v 98,4 % šol, v naši raziskavi so vsaj eno moralno vrednoto izbrale vse šole (100 %), rezultat je skoraj enak. Potenčne vrednote je izbralo 24 % šol (Medveš), v naši raziskavi 80 % šol. Hedonske vrednote so po Medvešu izbrane v 8 % šol, v naši raziskavi v 36,67 % šol. Izpolnitvene vrednote so bile v raziskavi Medveša izbrane v 4,8 % šol, v naši pa v 21,67 % šol. Pri izboru hedonskih, potenčnih in izpolnitvenih vrednot ostaja razmerje zelo podobno, le da so odstotki v naši raziskavi precej višji.

Vse tri raziskave potrjujejo, da so moralne vrednote najbolj pogosto izbrane; prav tako vse tri raziskave potrjujejo, da so izpolnitvene vrednote zelo redko prisotne v vzgojnih načrtih.

Kaj vpliva na izbor

Preverili smo tudi, ali na izbor vrednot vpliva velikost šole, tip šole in regije. Ugotovili smo, da:

Velikost šole (majhne/velike) ne vpliva bistveno na izbor vrednot. Nasprotno, pokazala se je velika podobnost v izboru vrednot med majhnimi in velikimi šolami; preverili smo za tri največkrat izbrane vrednote: spoštovanje, znanje, odgovornost.

Tip šole (podeželska/mestna) tudi ne vpliva bistveno na izbor vrednot; sicer podeželske šole bolj pogosto izbirajo vrednoto spoštovanje kot mestne, mestne šole pa bolj pogosto vrednoti znanje in odgovornost, toda med njimi ni statistično pomembne razlike.

Regije lahko vplivajo na izbor vrednot v šolah, kar se je statistično potrdilo pri vrednoti znanje, toda v raz-

Foto: Marko Hrovat

ličnih regijah Slovenije šole podobno pogosto izbirajo vrednote spoštovanje in odgovornost.

Sklep

Vrednote izražajo osebno zavzetost delavcev šole, učencev in staršev. So podlaga vzgojnim dejavnostim, pravilom in načinom reševanja težav in sporov. Vrednote, kot najbolj avtonomni del vzgojnih načrtov, odražajo kulturo naših šol, filozofijo življenja. Vidimo, da so za velik del slovenske populacije najbolj pomembne vrednote spoštovanje, znanje in odgovornost. Postavi pa se vprašanje, zakaj je tako malo izpolnitvenih vrednot v vzgojnih načrtih naših šol. ■

Viri in literatura

Justin, Mateja (2011): *Vzgojni načrt kot uresničitev ideje o načrtovanju vzgoje v javni šoli*.

Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.

Kelman, Herbert C. (1958): Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change. V: *Journal of Conflict Resolution*, 1, 51–60.

Medveš, Zdenko (2011): Kaj so šole vnesle v vzgojne načrte. V: *Vzgoja*, št. 51, letnik XIII, 14–15.

Musek, Janek (1993): *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.

Musek, Janek (2000): *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.

MŠŠ (2008): *Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole*. Prva izdaja. Spletne strani MŠŠ: avgust 2008.

Ross, Daniel G. (1993): *Value Development in the University Classroom*. Taiwan: Fu Jen University, The Department of Sociology.

Rulla, Luligi M. ed altri (1988): *Entering and leaving Vocation: Intrapsychic Dynamics*. Rim: Pontificia Universita Gregoriana.

Škrinjar, Mojca (2007): Zakaj šola potrebuje vzgojni načrt? V: *Vzgoja*, št. 34, letnik IX, 3.

Štraser, Nevenka (ured.) (2012): *Vzgojno poslanstvo šole. Priručnik za načrtovanje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Zakon o osnovni šoli (2007): Uradni list 120/2007 (Uradno prečiščeno besedilo). Stran: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007102&stevilka=5073>.